

Тарасенко Ю.М.

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено актуальним питанням запобігання злочинам, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами. Пропонуються конкретні заходи загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання до вказаної категорії злочинів. Розкрито низку загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинам, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами. На думку автора, комплексне застосування Україною вищеперелічених заходів, дозволить знизити кількість учинюваних злочинів внутрішньо переміщеними особами.

Ключові слова: внутрішнє переміщення, внутрішньо переміщені особи, запобігання злочинам, загальносоціальне запобігання, спеціально-кримінологічне запобігання.

Постановка проблеми. Зовнішня збройна агресія проти України у 2014 р. сприяла виникненню явища вимушеного переміщення людей з окупованих територій на мирні (як за кордон, так і в межах України). Внутрішнє переміщення територією України з окремих районів Донецької і Луганської областей (далі – ОРДЛО) та окупованої Автономної Республіки Крим (далі – АРК) триває і досі, проте вже не є таким масовим, як у період із 2014 по 2016 рр. Процес масової внутрішньої міграції сприяв наданню державою окремій категорії громадян, іноземцям та особам без громадянства (які постійно проживали на територіях, що стали окупованими) статусу «внутрішньо переміщена особа» (далі – ВПО).

Як і будь-який соціальний процес, масова внутрішня міграція великої кількості людей не могла не вплинути на стан злочинності в Україні. Із часом внутрішньо переміщені особи почали вносити свій «вклад» у показники злочинності. Так, за офіційними статистичними даними ГПУ, у 2017 р. ВПО було вчинено 727 злочинів [1]. Найчастіше об'єктом злочинного посягання ВПО ставали суспільні відносини власності, що охороняються кримінальним законом; суспільні відносини, що виникають між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян і фізичними особами у зв'язку зі здійсненням ними адміністративно-розпорядчих функцій; здоров'я населення.

Отже, розроблення заходів запобігання злочинам, що вчиняються ВПО, та їх упровадження має нагальну необхідність задля зменшення рівня злочинності в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські науковці у своїх роботах звертали увагу на проблему злочинності ВПО (В.С. Батиргареева «Завдання вітчизняної кримінології в умовах загострення криміногенної ситуації в Україні» [2], «Криміногенна ситуація в Україні та її вплив на розвиток вітчизняної кримінологічної науки» [3]; В.М. Бесчастний «Кримінологічний аналіз тенденцій сучасної злочинності в Україні» [4]), проте детальне дослідження цієї тематики не відбувалося.

Нами були досліджені кількісні та якісні показники злочинів цієї категорії осіб [5]. Що стосується тематики саме запобігання злочинів ВПО, то, звертаючи увагу на досвід зарубіжних країн, можна зауважити, що свого часу О.С. Цорієвою було захищено дисертацію «Кримінологічні проблеми, пов'язані з вимушеною міграцією населення: за матеріалами Республіки Північна Осетія-Аланія» (2003 р., м. Москва) [6].

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення розробленої автором системи заходів запобігання злочинам, що вчиняються ВПО в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У літературі під запобіганням злочинності розуміють сукупність різних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення сус-

пільних відносин із метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [7, с. 143].

Заходи запобігання злочинності у вітчизняній кримінології поділяють на загальносоціальні та спеціально-кримінологічні. Логічно починати розглядати заходи запобігання будь-якого виду злочинності саме із загальносоціальних заходів.

Основними цілями загальносоціального запобігання злочинності є подолання або обмеження криміногенно небезпечних протиріч у суспільстві [8, с. 19].

У Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 р. сказано, що основними проблемами, з якими стикаються більшість ВПО, є відсутність достатніх засобів до існування та невизначеність житлових перспектив; ВПО зіштовхуються з труднощами в реалізації та захисті своїх прав, зокрема права власності, доступу до житла (придатного для проживання), відновлення документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, відновлення засобів до існування, а також реалізації виборчих прав, доступу до інформації [9]. Цим фактам кореспондує те, що найбільше злочинів ВПО вчиняють саме проти власності. Оскільки всі перелічені проблеми, що сприяють вчиненню злочинів ВПО, стосуються матеріального забезпечення та морально-психологічної адаптації таких осіб на новій території, то заходи загальносоціального запобігання ми пропонуємо класифікувати на соціально-економічні, правові, інформаційні, культурні, психологічні. Вони мають реалізовуватися через такі заходи:

– соціально-економічні: 1) вирішення житлового питання (ВПО які не мають власного житла на мирній території мають отримати власне, придатне для проживання приміщення); 2) вирішення питання працевлаштування (особи, які досі не влаштувалися на роботу або які працюють неофіційно, мають бути забезпечені офіційним працевлаштуванням. Для цього державі необхідно співпрацювати з приватним сектором та встановлювати квоти на робочі місця. Для такої категорії громадян необхідне виділення державою коштів та використання наданих коштів міжнародною спільнотою (зокрема Управлінням Верховного комісара у справах біженців Організації Об'єднаних Націй) для надання ВПО тимчасового

безкоштовно житла, для фінансової допомоги ВПО, які її потребують); 3) фінансування сфери освіти (державне сприяння отриманню освіти ВПО, які її потребують; забезпечення перекваліфікації ВПО для отримання іншого виду роботи), культурних заходів, сфери надання медичної та психологічної допомоги тощо;

– правові – розробка та закріплення на законодавчому рівні пільгових норм для ВПО, що допоможуть знизити негативні наслідки адаптації на новій території. Необхідно закріпити такий механізм надання допомоги ВПО на мирній території: 1) повідомлення з боку ВПО до ОДВ чи органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) про місто (місцевість), до якого вона бажає переміститись; 2) організацію надання місця проживання ВПО з боку ОДВ чи ОМС; 3) організацію надання державою гарантованої роботи ВПО; 4) організацію призначення пільг ВПО згідно з чинним законодавством; 5) організацію проведення уповноваженими органами спеціалізованих тренінгів, направлених на адаптацію ВПО на новій території; 6) організацію надання послуг освіти та медицини для ВПО, яким це необхідно. Основна ідея цієї системи полягає в тому, що держава має проявити турботу до таких осіб. Також цей підхід дозволить суттєво знизити рівень агресії до України з боку ВПО. Адже (згідно з інтерв'юваннями автором переселенців) зазначимо, що всі опитані респонденти вказали на те, що після переміщення вони були кинуті напризволяще, допомагали їм лише близькі, родичі та волонтери;

– інформаційні – ВПО мають бути поінформовані через засоби масової інформації та ОДВ, ОМС про свої права та знати куди звертатися за захистом (важливу роль у цьому на разі відіграють центри надання безоплатної вторинної правової допомоги, що функціонують при Міністерстві юстиції України);

– культурні – створення програм для культурного розвитку ВПО з метою полегшення інтеграції в нову спільноту;

– психологічні – надання безоплатної психологічної допомоги ВПО, які її потребують (наприклад, після втрати близьких, допомога у боротьбі зі страхом через пережиті на окупованій території тощо).

Після реалізації Україною всіх загальносоціальних заходів запобігання таким злочинам особа ВПО має інтегруватися в нове середовище та статус ВПО має ліквідуватися. Оскільки така особа повністю буде вважатись такою, яка закріпилася на новому місці. У такому разі держава буде вва-

жатися таким суб'єктом, який зробив усе можливе для інтеграції ВПО на новій місцевості та матиме право «знімати» з таких осіб статус «ВПО». Перевірку на сумлінність виконання таких обов'язків державою забезпечать судова система, інститут адміністративного оскарження, засоби масової інформації та громадянське суспільство.

Розглянемо тепер заходи спеціально-кримінологічного запобігання злочинів, що вчиняють ВПО. Такі заходи запобігання необхідні для контингенту осіб, які: 1) раніше не вчиняли злочини, проте таки вчинили їх у конкретній життєвій ситуації через наслідки внутрішнього переміщення; 2) схильні до девіантної поведінки; 3) здійснюють внутрішнє переміщення з кримінальною направленістю такого переміщення.

Варто зауважити, що Донецька та Луганська області, АРК до початку воєнного конфлікту за показниками злочинності займали позиції лідерів в Україні. Тому цілком зрозуміло, що окупація частин цих територій спровокувала переміщення і кримінального елемента.

Як нами вже було зазначено вище, в основному ВПО вчиняють злочини проти власності; злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування; злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення. Для запобігання таким злочинам, що вчиняються ВПО, ми пропонуємо застосовувати сучасні заходи спеціально-кримінологічного запобігання злочинів проти власності, розроблені В.В. Голіною та Б.М. Головніним: виявлення осіб, схильних до отримання майнових благ злочинним шляхом, проведення з ними профілактичної роботи; здійснення віктимологічної профілактики; створення загальнонаціональної бази даних на професійних корисливих злочинців, рецидивістів, лідерів організованих злочинних груп; зниження латентності і підвищення розкриваності злочинів цієї категорії; формування культури громадської безпеки населення; розроблення і впровадження технічних заходів, що забезпечують персоніфікований доступ до майна, систему відеоспостереження, надійний технічний захист житла, відповідальне ставлення до зберігання майна та ін.; забезпечення безпеки громадян із боку правоохоронних органів у громадських місцях, на автошляхах, за місцем проживання; мінімізація готівкового розрахунку громадян за придбані товари надані послуги та ін.; інноваційна техніко-криміналістична оснащеність пра-

воохоронних органів у розслідуванні злочинів аналізованої категорії; оперативне втручання відповідних силових підрозділів, спрямоване на припинення злочинного посягання, закріплення доказової бази, виявлення і затримання злочинців [10, с. 125].

Для спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинам проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, що вчиняються ВПО, слід застосовувати заходи, направлені на детальний моніторинг соціально-економічного стану ВПО, щоб запобігти вчиненню ними злочинів. Письмове попередження ВПО про кримінальну відповідальність за надання неправдивих відомостей та підробку документів для отримання статусу ВПО [10, с. 165].

Для спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення слід застосовувати заходи, що здійснюються суб'єктами, головними функціями яких є виявлення, розкриття та запобігання злочинам, пов'язаним із наркоманією. Це такі державні органи, як МВС України, Генеральна прокуратура України, органи митної служби України, органи пробації, медичні установи та ін. [10, с. 172].

Оскільки попередньо вказані спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинам розроблялися без урахування у особи статусу «ВПО», то до вищевказаних заходів ми запропонуємо також:

– налагодження взаємодопомоги та координації діяльності правоохоронних органів та органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших структур щодо запобігання злочинам, що вчиняють ВПО (найбільшу кількість злочинів ВПО вчинили у приміщеннях управліннь соціального захисту населення, даючи неправдиві відомості про свій матеріальний стан та ін., тому, пропонуємо налагодити співпрацю між співробітниками Національної поліції та Управліннями соціального захисту населення з метою ознайомлення осіб, які претендують на статус та виплати для «ВПО», про відповідальність за подання неправдивих відомостей про себе та своїх сімей);

– виявлення та припинення несанкціонованих переміщень поза контрольно-пропускними пунктами; обмін інформацією між органами досудового розслідування та Службою безпеки України стосовно переміщень ВПО, які мають схильність до вчинення злочинів або які вже вчинили злочин та знаходяться у розшуку;

– обмін криминологічною інформацією між правоохоронними органами та службою пробації, ОДВ, ОМС, та взаємне інформування про осіб, які є схильними до вчинення кримінальних правопорушень;

– реалізація програм співпраці населення з поліцією (поінформування громадянами місця перебування розшукуваної або підозрілої особи, обмін інформацією з поліцейськими через мобільні додатки та онлайн-програми. На нашу думку, такі програми полегшують роботу самим поліцейським, окрім того, громадяни, спілкуючись із поліцією, утверджують порядок на своїй місцевості);

– проведення координаційних оперативних нарад правоохоронних органів із залученням уповноважених осіб інших відомств на містах стосовно проблематики запобігання вчинення злочинів ВПО.

Висновки. Отже, заходи запобігання злочинам, що вчиняються ВПО, можна поділити на загальносоціальні та спеціально-криминологічні. До

загально соціальних заходів належать такі: соціально-економічні, правові, інформаційні, культурні, психологічні. Після комплексного застосування Україною цих заходів ВПО має цілком адаптуватися на новій території та, асимілюючись із місцевим населенням, «зняти» із себе такий статус. Загальносоціальні заходи запобігання злочинам мають дуже велике криминологічне значення, адже вони направлені на зменшення криминогенно небезпечних протиріч у суспільстві.

До спеціально-криминологічних заходів запобігання злочинам, що вчиняють ВПО (а це часто злочини проти власності; злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування; злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення), ми пропонуємо застосовувати заходи, які розроблені вітчизняними провідними науковцями-криминологами, додавши власні пропозиції, які впливають з особливостей статусу «ВПО».

Список літератури:

1. Відповідь Генеральної прокуратури України на запит Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України від 01.02.2018 р. № 27/1-96 вих-18.
2. Батиргарєєва В.С. Завдання вітчизняної криминології в умовах загострення криминогенної ситуації в Україні. URL: http://files.visnikkau.org/200001732-026ab03649/011_Batyrgareyeva.pdf (дата звернення 27.06.2018).
3. Батиргарєєва В.С. Криминогенна ситуація в Україні та її вплив на розвиток вітчизняної криминологічної науки. URL: jnl.nau.edu.ua/index.php/UV/article/download/10839/14457 (дата звернення 27.06.2018).
4. Бесчастний В.М. Криминологічний аналіз сучасних тенденцій злочинності в Україні. URL: journal.kiev.ua/archive/2017/2/48.pdf (дата звернення 27.06.2018).
5. Тарасенко Ю.М. Кількісні та якісні показники злочинності внутрішньо переміщених осіб в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». Вип. № 3. 2018. С. 127–131.
6. Цориева Е.С. Криминологические проблемы, связанные с вынужденной миграцией населения: По материалам Республики Северная Осетия-Алания. Научная библиотека диссертаций и авторефератов. URL: [dissercat http://www.dissercat.com/content/kriminologicheskie-problemy-svyazannye-s-vynuzhdennoi-migratsiei-naseleniya-po-materialam-re#ixzz5OuuwJUTu](http://www.dissercat.com/content/kriminologicheskie-problemy-svyazannye-s-vynuzhdennoi-migratsiei-naseleniya-po-materialam-re#ixzz5OuuwJUTu) (дата звернення 22.08.2018 р.).
7. Криминологія: підручник за заг. ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкина. Харків: Право, 2014. 440 с.
8. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Голіна В.В. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
9. Стратегія інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/909-2017D1%80/print1454050675258387> (дата звернення 22.08.2018 р.).
10. Криминологія: Загальна та Особлива частини: підручник І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Харків: Право, 2009. 288 с.

МЕРЫ ДЛЯ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, КОТОРЫЕ СОВЕРШАЮТ ВНУТРЕННЕ ПЕРЕМЕЩЕННЫЕ ЛИЦА В УКРАИНЕ

Статья посвящена актуальным вопросам предупреждения преступлений, что совершаются внутренне перемещенными лицами. В статье предложены конкретные меры общесоциального и специально-криминологического предотвращения таких преступлений. Раскрыто ряд общесоциальных и специально-криминологических мер предупреждения преступлений, что совершаются внутренне перемещенными лицами. По мнению автора, комплексное использование Украиной вышеупомянутых мер позволит снизить количество совершаемых преступлений внутренне перемещенными лицами.

Ключевые слова: внутреннее перемещение, внутренне перемещенные лица, предотвращения преступлений, общесоциальное предотвращение, специально-криминологическое предотвращение.

PREVENTION OF CRIMES COMMITTED BY INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE

The article is devoted to the actual issues of prevention of crimes committed by internally displaced persons. The article proposes concrete measures of general social and special-crime prevention. A number of general social and special-criminological preventive measures for crimes that are committed by internally displaced persons are discussed. In the author's opinion, Ukraine's integrated use of the above-mentioned measures will reduce the number of crimes committed by internally displaced persons.

Key words: internally displacement, internally displaced persons, crime prevention, general social prevention, special-criminological prevention.

Харитонов С.О.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

У статті проаналізовано систему військових злочинів, розглянуто ознаки цієї системи. Показано місце інституту військових злочинів у системі кримінального законодавства України. Указано критерії систематизації. Автор простежив зв'язок між системою військових злочинів та іншими системами Кримінального кодексу України.

Ключові слова: військові злочини, система, критерії систематизації, ознаки системи, групи військових злочинів.

Постановка проблеми. Кримінальний кодекс України становить собою цілісну систему кримінально-правових норм, які розташовані у відповідному порядку та функціонують завдяки наявності між ними відповідних зв'язків (координації, субординації, взаємодії), тим самим реалізуючи функціональне призначення закону. Аналіз функцій та зв'язків систем Кримінального кодексу має дуже велике як теоретичне, так і практичне значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням, що стосується військових злочинів за період незалежності України, приділяли уваги такі вчені: Г.В. Андрусів, В.М. Білоконєв, П.П. Богуцький, В.П. Бондаєвський, В.К. Грищук, М.І. Карпенко, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, М.І. Панов, М.І. Хавронюк, Г.І. Чангулі та ін., проте зв'язок системи військових злочинів з іншими системами Кримінального кодексу в наукових працях не розглядався.

Постановка завдання. Мета дослідження – проаналізувати інститут військових злочинів як відповідну завершену систему та дослідити її зв'язки з іншими системами Кримінального кодексу України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Системний підхід і системне мислення, що ґрунтується на цілісному баченні об'єктів, явищ і процесів дійсності, починає міцно входити у всі сфери людської діяльності [1, с. 26]. Сутність означає те, що будь-який об'єкт дослідження розглядається не просто як якась окрема сукупність статей та розділів, а як цілісне утворення, як система (з акцентуванням уваги на вивченні інтегральних властивостей останньої, на з'ясуванні її структури, зв'язків і взаємодії між окремими її елементами, а також

їх функцій і системи загалом). Ефективність системного підходу тим вища, чим у більш складній системі він застосовується [2, с. 33]. Саме він дозволяє виявити внутрішні й зовнішні механізми діяльності окремих компонентів системи та взаємозв'язок на різних її рівнях.

Система військових злочинів (як і будь-яких інших злочинів) має важливе як теоретичне, так і практичне значення: по-перше, вона дає можливість установити найбільш суттєві ознаки, притаманні військовим злочинам; по-друге, завдяки цим ознакам останні відрізняються один від одного; по-третє, система таких злочинів дозволяє відмежовувати військові злочини від невійськових (загальнокримінальних або спеціальнокримінальних), що є необхідною підставою для правильної кваліфікації, яка уособлює принцип законності у кримінальному праві. Цінність систематизації військових злочинів полягає в найбільш важливих і стійких функціональних зв'язках із різноманітними галузями права й дозволяє провести правову ідентифікацію з галузевими системами права, наприклад, з адміністративним законодавством і законодавством про військову службу через такі логічні терміни, як поняття, судження й умовивід [3, с. 22].

Теоретичне значення систематизації досліджуваних злочинів полягає в ефективному техніко-юридичному закріпленні кримінально-правових норм про них, уніфікації, диференціації та розташуванні у відповідній послідовності [4, с. 51]. Практичну її цінність важко переоцінити, а головним є те, що вона необхідна для повноти уявлення, ясності та чіткості змісту кримінально-правових норм. Також систематизація важлива